

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18.06.2003, sp. zn. 35 Odo 619/2002, ECLI:CZ:NS:2003:35.ODO.619.2002.1

Číslo: 26/2004

Právní věta: Vznikne-li ve vztazích mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti nebo ve vztazích mezi samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkajících se zabezpečování veřejných potřeb, bezdůvodné obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl, řídí se promlčení práva na jeho vydání právní úpravou obchodního zákoníku.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 18.06.2003

Spisová značka: 35 Odo 619/2002

Číslo rozhodnutí: 26

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Bezdůvodné obohacení, Obchodní závazkové vztahy, Promlčení

Předpisy: § 107 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 237 odst. 1 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 397 předpisu č. 513/1991Sb.

§ 451 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Krajský soud v Českých Budějovicích potvrdil rozsudkem ze dne 18. 12. 2001 rozsudek Okresního soudu ve Strakonicih ze dne 9. 7. 2001 v tomto znění: „Žaloba žalobce Města V., aby žalovaný M. M. byl uznán povinným zaplatit žalobci částku 42 140,10 Kč s 9,5% úrokem z prodlení z částky 23 609,10 Kč od 13. 4. 1995 do zaplacení a ve výši 10,5 % z částky 18 830 Kč od 1. 1. 1996 do zaplacení, se zamítá (výrok I.). Žalobce Město V. je povinen zaplatit žalovanému M. M. částku 54 762,40 Kč do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok II.). Žalobce Město V. je povinen zaplatit na náhradě nákladů státu na účet Okresního soudu ve Strakonicih částku 144,40 Kč do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok III.). Žalobce Město V. je povinen zaplatit žalovanému M. M. na náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně částku 26 694 Kč k rukám advokáta do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok IV.). Žalobce Město V. je povinen zaplatit žalovanému M. M. na nákladech odvolacího řízení částku 19 190 Kč k rukám advokáta do tří dnů od právní moci rozsudku (výrok V.).“

V odůvodnění rozsudku odvolací soud zejména uvedl, že se ztotožňuje se závěry soudu prvního stupně, že dne 1. 2. 1994 byla mezi účastníky uzavřena kupní smlouva o dodávce tepla a teplé užitkové vody podle ustanovení § 409 a násl. obch. zák. (zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění platném k 1. únoru 1994), přičemž dle této smlouvy (bodů 9) žalovanému vznikla povinnost

hradit měsíční zálohy za období říjen až prosinec 1993 (do 15. 2. 1994). Plnění poskytnuté žalovaným žalobci v rozsahu částky 82 000 Kč považoval shodně se soudem prvního stupně v intencích ustanovení § 1 odst. 2 obch. zák. ve spojení s ustanovením § 498 obč. zák. za zálohu, když v řízení nebylo prokázáno, že by strany smlouvy dohodly něco jiného, a nedošlo ani k vyvrácení domněnky založené ustanovením § 498 obč. zák., dle které se v pochybnostech plnění poskytnuté mezi účastníky před uzavřením smlouvy, ze které má závazek teprve vyplynout, považuje za zálohu. Takto poskytnutá záloha následně vzniklý nárok žalobce vůči žalovanému na úhradu ceny dodaného tepla a teplé užitkové vody v plném rozsahu pokryla.

Pokud jde o vzájemný návrh žalovaného na zaplacení částky 54 762,40 Kč z titulu vydání bezdůvodného obohacení, odvolací soud zdůraznil, že shledává správnými závěry soudu prvního stupně, dle kterých v rozsahu této částky zálohy poskytnuté žalovaným žalobci převýšily na základě následně uzavřené kupní smlouvy vzniklý nárok žalobce vůči žalovanému na úhradu ceny dodaného tepla a teplé užitkové vody s tím, že v této části jde o plnění z právního důvodu, který odpadl, jež je žalobce žalovanému povinen vydat (§ 451 odst. 1, 2 obč. zák.).

Námítku promlčení vznesenou žalobcem vůči vzájemnou žalobou uplatněnému nároku na vydání bezdůvodného obohacení odvolací soud (shodně se soudem okresním) považoval za nedůvodnou, a to s odkazem na ustanovení § 388 odst. 1 a § 397 obch. zák., když vzájemná žaloba byla podána dne 12. 11. 1998, tj. před uplynutím čtyřleté promlčecí lhůty počítané od okamžiku, kdy žalovaný přestal v nemovitosti, do níž byly teplo a teplá užitková voda dodávány, podnikat a kdy ji vyklidil (květen 1995).

Proti potvrzujícímu výroku rozsudku odvolacího soudu ohledně částky 54 762,40 Kč podal žalobce včasné dovolání, a to z důvodu uvedeného v § 241a odst. 2 písm. b) o. s. ř., jímž lze odvolacímu soudu vytýkat, že jeho rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Nesprávné právní posouzení věci spatřoval žalobce v posouzení námítky promlčení nároku uplatněného vzájemnou žalobou, když polemizoval se závěry soudů obou stupňů, které aplikovaly v rámci posouzení důvodnosti uplatněné námítky promlčení vzájemného nároku ustanovení § 388 odst. 1 a § 397 obch. zák. Zdůrazňoval, že obchodní zákoník institut bezdůvodného obohacení neupravuje a pokud soud odvolací (stejně tak soud prvního stupně) aplikoval v předmětné věci ustanovení § 498 obč. zák., a to s odkazem na ustanovení § 1 odst. 2 obch. zák., bylo na místě posuzovat rovněž otázku promlčení vzájemnou žalobou uplatněného nároku podle ustanovení § 107 obč. zák., dle kterého subjektivní promlčecí doba činí dva roky a objektivní promlčecí doba je tříletá.

Podle dovolatele zásadní právní význam řešené otázky spočívá v tom, že pokud soudy aplikovaly příslušná ustanovení „občanského práva“ (ustanovení § 498 obč. zák.), měly se vypořádat i s námítkou promlčení za použití právní úpravy obsažené v občanském zákoníku a nikoli v zákoníku obchodním.

Setrvávaje na vznesené námítce promlčení vůči vzájemnou žalobou uplatněnému nároku, jejíž řešení odvolacím soudem (i soudem prvního stupně) shledal v rozporu „s platným právem“, dovolatel požadoval, aby dovolací soud napadené rozhodnutí odvolacího soudu zrušil a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

Žalovaný ve vyjádření navrhoval, aby dovolací soud, shledá-li dovolání přípustným, dovolání zamítl, když právní posouzení důvodnosti žalobcem vznesené námítky promlčení dle ustanovení § 397 obch. zák. považoval za správné.

V souladu s body 1., 15. a 17. hlavy I., části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, se pro

dovolací řízení uplatní občanský soudní řád, ve znění účinném od 1. 1. 2001.

Tříčlenný senát č. 29, který měl podle rozvrhu práce Nejvyššího soudu dovolání projednat a rozhodnout o něm, se zabýval v první řadě otázkou přípustnosti dovolání z pohledu ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) a § 237 odst. 3 o. s. ř., přičemž při posuzování otázky, zda rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam, dospěl k právnímu názoru odlišnému od toho, který byl vyjádřen v rozhodnutích senátů Nejvyššího soudu vydaných po 1. 1. 2001. Proto rozhodl o postoupení věci (dle § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších změn a doplnění) k rozhodnutí velkému senátu obchodního kolegia.

Přípustnost dovolání není založena ustanovením § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř., když rozsudek odvolacího soudu není ve vztahu k rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé měnícím.

Dovolání není přípustné ani podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř., když kasační usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích (ze dne 13. 12. 2000), jímž byl odklizen předchozí zamítavý rozsudek Okresního soudu ve Strakonici (ze dne 25. 7. 2000), závazný právní názor ohledně promlčení nároku, jenž by se lišil od právního názoru vysloveného ve zrušeném rozhodnutí, neformulovalo.

Nejvyšší soud však má dovolání za přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Podle tohoto ustanovení je dovolání přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle písmena b) a dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam.

N e j v y š š í s o u d dovolání zamítl.

Z odůvodnění:

Rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena, nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem (§ 237 odst. 3 o. s. ř.).

Zásadní význam rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce spatřuje Nejvyšší soud v tom, že dosavadní judikatura Nejvyššího soudu (srov. níže označená rozhodnutí) řešila otázku promlčení práva na vydání majetkového prospěchu v situaci, kdy stranami vztahu bezdůvodného obohacení jsou podnikatelé, popř. podnikatel při jeho podnikatelské činnosti a samosprávná územní jednotka při zabezpečování veřejných potřeb, jinak, než ji vyřešil odvolací soud.

V rozsudku ze dne 16. 5. 2002, sp. zn. [25 Cdo 2250/2000](#), Nejvyšší soud uzavřel, že promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení získaného plněním z právního důvodu, který odpadl, i když stranami tohoto vztahu je podnikatel a samosprávná územní jednotka, se řídí ustanovením § 107 obč. zák. Obdobný právní závěr, tentokrát ve vztahu mezi podnikateli, formuloval Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 28. 3. 2000, sp. zn. 32 Cdo 1811/99. Zde uvedl, že pokud při skončení nájemní smlouvy vznikne účastníkům, popř. některému z nich právo z bezdůvodného obohacení, jedná se o právní institut, výlučně upravený v občanském zákoníku, a i když bezdůvodné obohacení rezultuje z obchodního závazkového vztahu, řídí se pouze ustanoveními občanského zákoníku, neboť obchodní zákoník neobsahuje zvláštní úpravu tohoto institutu ani zčásti. Na výše zmiňovaná rozhodnutí Nejvyššího soudu (a právní závěry v nich zaujaté) dále Nejvyšší soud odkazoval v usnesení ze dne 29. 7. 2002, sp. zn. [33 Odo 76/2002](#), jímž v intencích ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. podané

dovolání pro nepřipustnost odmítl s tím, že v rozhodovací praxi „vyšších soudů“ je předmětná právní otázka řešena ustáleně.

Jelikož vady řízení, k nimž Nejvyšší soud přihlíží u přípustného dovolání z úřední povinnosti, nejsou dovoláním namítány a ze spisu se nepodávají, je dovolací soud vázán uplatněným dovolacím důvodem včetně toho, jak jej dovolatel vymezil (srov. § 242 odst. 3 o. s. ř.).

Skutkové závěry soudu nižších stupňů dovoláním nebyly (a se zřetelem ke způsobu založení přípustnosti dovolání ani nemohly být) zpochybněny, Nejvyšší soud z nich proto při dalších úvahách vychází.

Se zřetelem k tomu, jak jsou formulovány právní otázky, o jejichž řešení dovolatel žádá, nepodléhá dovolacímu přezkumu závěr, že 1. února 1994 byla mezi účastníky uzavřena ve smyslu ustanovení § 409 a násl. obchodního zákoníku kupní smlouva o dodávce a odběru tepla a teplé užitkové vody, ani závěr, že plnění poskytnutá žalovaným žalobci byla zálohami na plnění závazků plynoucích z následně uzavřené smlouvy (vybudovaný za použití ustanovení § 498 obč. zák.), stejně jako závěr o vzniku bezdůvodného obohacení žalobce na úkor žalovaného plněním z právního důvodu, který odpadl.

Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, která na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, popřípadě ji na daný stav nesprávně aplikoval.

Podle ustanovení § 1 odst. 1 obch. zák. tento zákon upravuje postavení podnikatelů, obchodní závazkové vztahy, jakož i některé jiné vztahy s podnikáním související. Podle odstavce 2 tohoto ustanovení právní vztahy uvedené v odstavci 1 se řídí ustanoveními tohoto zákona. Nelze-li některé otázky řešit podle těchto ustanovení, řeší se podle předpisů práva občanského. Nelze-li je řešit ani podle těchto předpisů, posoudí se podle obchodních zvyklostí, a není-li jich, podle zásad, na kterých spočívá tento zákon.

Podle ustanovení § 261 odst. 1 obch. zák. upravuje třetí část obchodního zákoníku závazkové vztahy mezi podnikateli, jestliže při jejich vzniku je zřejmé s přihlédnutím ke všem okolnostem, že se týkají jejich podnikatelské činnosti. Podle odstavce 2, věty první, tohoto ustanovení se touto částí zákona řídí rovněž závazkové vztahy mezi státem nebo samosprávnou územní jednotkou a podnikateli při jejich podnikatelské činnosti, jestliže se týkají zabezpečování veřejných potřeb.

Dovolateli lze přisvědčit v tom, že právní úprava bezdůvodného obohacení obsažená v občanském zákoníku je úpravou komplexní a uplatní se jak pro občanskoprávní, tak i pro obchodní závazkové vztahy, když obchodní zákoník institut bezdůvodného obohacení neupravuje (srov. § 1 odst. 2 obch. zák.).

Skutečnost, že obchodní zákoník nemá vlastní úpravu bezdůvodného obohacení, však neznamena, že závazkový vztah vzniklý mezi tím, kdo se obohatil, a tím, na jehož úkor se takto obohatil, nemůže být svou povahou vztahem obchodním. Jelikož obchodní zákoník neupravuje veškeré závazkové vztahy, do nichž podnikatelé, popř. osoby uvedené v § 261 odst. 2 obch. zák. vstupují, nelze jen z toho, že určitý závazkový vztah je upraven pouze v zákoníku občanském, vyvozovat, že jde o vztah občanskoprávní. Občanskoprávní charakter závazkových vztahů vzniklých z bezdůvodného obohacení pak nevyplývá ani z ustanovení § 261 odst. 6 obch. zák., když toto ustanovení je aplikovatelné pouze na smlouvy neupravené v hlavě II., části třetí obchodního zákoníku a upravené jako smluvní typy v zákoníku občanském.

Je-li (v daném případě) závazkový vztah založený mezi účastníky smlouvou z 1. 2. 1994 (vztah mezi

samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkající se zabezpečování veřejných potřeb – srov. § 261 odst. 2, věta první, obch. zák.) vztahem obchodním, má nepochybně obchodní povahu i závazkový vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení, k němuž došlo proto, že původní právní důvod plnění (obchodní smlouva) odpadl.

Povaha právního vztahu účastníků vzniklého plněním z právního důvodu, který odpadl, je pak rozhodující i pro řešení otázky zásadního právního významu vytyčené dovolatelem v podaném dovolání, tj., zda promlčení práva na vydání majetkového prospěchu získaného z právního důvodu, který odpadl, se řídí právní úpravou zákoníku občanského či obchodního.

Právní úprava promlčení v obchodním zákoníku má komplexní povahu. V ustanovení § 387 je upraven předmět promlčení, v ustanoveních § 388 – § 390 účinky promlčení, v ustanoveních § 391 – § 401 počátek a trvání promlčecí doby, v ustanoveních § 402 – § 407 stavení a přetržení promlčecí doby a v ustanovení § 408 obecné omezení promlčecí doby.

Skutečnost, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku, pokud jde o právo na vydání bezdůvodného obohacení (na rozdíl od občanského zákoníku – srov. jeho § 107), pak neznamená nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že tyto otázky je zapotřebí řešit dle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení (dle jeho § 391 a § 397). Jelikož obchodní zákoník je v poměru k občanskému zákoníku předpisem zvláštním (lex specialis), což platí i pro obecná ustanovení obchodního zákoníku upravující promlčení (§ 391 a § 397) v poměru k ustanovení § 107 občanského zákoníku, platí, že při řešení otázky promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních vztazích se použije především právní úprava obsažená v obchodním zákoníku.

Shora uvedený závěr odpovídá rovněž právnímu názoru vyslovenému Ústavním soudem v nálezu ze dne 8. 7. 1999, sp. zn. [III. ÚS 140/99](#) (uveřejněnému ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, svazku 15, ročníku 1999, dílu I. pod číslem 101). V tomto nálezu Ústavní soud uzavřel, že rozhodující pro řešení otázky, který právní předpis je nutno použít (při posuzování promlčení nároku na vydání bezdůvodného obohacení), je podstata společenského vztahu, v němž podnikatel vystupoval.

Jelikož právní posouzení věci odvolacím soudem je správné a dovolací důvod uplatněný dovolatelem není dán, dovolací soud z výše uvedených důvodů dovolání jako nedůvodné zamítl (§ 243b odst. 2, věta první, o. s. ř.).

O nákladech dovolacího řízení rozhodl Nejvyšší soud podle ustanovení § 243b odst. 5, věty první, o. s. ř. ve spojení s ustanovením § 224 odst. 1 o. s. ř. a § 142 odst. 1 o. s. ř. Žalobci, který se svým dovoláním nebyl úspěšný, uložil zaplatit žalovanému na náhradě nákladů dovolacího řízení 6435 Kč. Zmíněné náklady sestávají ze sazby odměny za zastupování advokátem v dovolacím řízení v částce 6360 Kč podle § 3 odst. 1, § 10 odst. 3, § 16 odst. 2 a § 18 odst. 1 vyhlášky č. 484/2000 Sb. a z paušální náhrady 75 Kč za jeden úkon právní služby (vyjádření k dovolání) podle § 13 odst. 3 vyhlášky č. 177/1996 Sb. ve znění pozdějších předpisů.